

MAREA UNIRE ȘI POPULAȚIA SĂSEASCĂ DIN TRANSILVANIA

Prof. univ. dr. Paul BRUSANOWSKI

Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, Romania

pbrusan@yahoo.de

Abstract: The Great Union and the Transylvanian Saxons

The study analyses the situation of the ethnic Germans in Transylvania before and during the Great Union of this province with Romania. Throughout Transylvania's history, the Saxons constituted one of the „three nations” enjoying administrative and religious autonomy over a territory called the Royal Lands (Romanian: Pământul crăiesc). In 1867 was signed the dual compromise between Hungary and the Austrian representatives of the House of Habsburg. Therefore, Transylvania became part of Hungary. If initially the Hungarian authorities abrogated only the legislative and judicial autonomy of the Transylvanian Saxons, nine years later they also abrogated their administrative autonomy. As a consequence, the territory of the Royal Lands was divided into the counties of Sibiu, Târnava Mare, Brașov and Bistrița. Due to the local administration legislation, the Saxons managed to maintain their authority over their old settlements in the Royal Lands. However, they also suffered due to the forced Hungarization carried out by the Hungarian authorities in Budapest. The union of Transylvania with Romania, at the end of the First World War, somehow took the Saxons by surprise. Approximately 40 days after the Great National Assembly in Alba Iulia, the Saxons held an extraordinary gathering in Medias (on the 8th of January 1919), where they voted in favour of the union with Romania. The resolution was presented to King Ferdinand of Romania on the 30th of January 1919.

Keywords: Romania, Transylvania, Saxons, Evangelical church, the Great Union

După 1867, în statul maghiar creat în urma pactului dualist, etnicii germani constituiau, prin numărul lor de aprox. 2 milioane din cele 17 mil. de locuitori, 11,9% din populație, fiind după români (care reprezentau cca. 17 %) și slovaci (12%) cea de a treia minoritate etnică¹. Ei locuiau pe întreaga suprafață de 282.317 kmp a Regatului Ungar, în special în orașe (în Budapesta alcătuiau 24 % din populație, iar în Bratislava 60%), dar și în unele comitate din Ungaria de vest (actuala regiune Burgenland din Austria), de nord (actuala Slovacie), de sud (regiunile Bacica și Banat) și în Transilvania. Dintre toți etnicii germani din Ungaria, sașii din Transilvania au fost singurii care se bucurau de o largă autonomie, cu rădăcini adânci în istorie, datorită căreia și-au putut menține trează conștiința și identitatea națională.

De fapt, vechea Transilvanie a fost organizată ca o confederație de trei „națiuni” sau trei teritorii diferite, cu autonomie administrativă, legislativă și judecătorească: cele șapte comitate nobiliare (aprox. 31.800 km², deci 56% din cei 56.880 km² ai Transilvaniei propriu-zise), cele nouă scaune și două districte săsești (12.220 km², deci 21,5%), precum și cele opt (de fapt cinci; unul din ele cuprindea *Trei Scaune* mai vechi) secuiești (12.860 km², deci 22,5%).

Forul suprem legislativ al teritoriului autonom săsesc a fost *Universitatea Națiunii Săsești*, la lucrările căreia participau câte doi reprezentanți ai celor nouă scaune și două districte.

Pe teritoriul autonom săsesc din Transilvania, numit *Fundus Regius* (adică *Pământ regal*) au locuit însă doar aproximativ trei sferturi din populația săsească a țării. 24% dintre sașii ardeleni s-a aflat pe teritoriul comitatelor. Pe de o parte, acești din urmă sași nu au fost reprezentați în *Universitatea Națiunii Săsești*.³ Însă pe de altă parte, au fost uniți cu ceilalți prin credința religioasă, anume cea evanghelică de confesie augustană (CA). Drept urmare, alături de *Universitatea* politică a Națiunii Săsești a fost organizată *Universitatea Spirituală* a națiunii săsești (*Geistliche Universität*), la lucrările căreia participau reprezentanții tuturor capitlurilor (un fel de protopopiate) evanghelice, chiar și a celor care au fost înființate

1 Enciclopedia Română ASTRA, vol. III, Sibiu, 1904, p. 1156.

2 *A Pallas Nagy-Lexikona*, vol. XII, Budapesta, 1896, p. 86, harta I.

3 Rolf Kutschera, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen. 1688-1869*, Böhlau Verlag Köln Wien 1985, p. 27, 46-47.

pe teritoriul comitatens, dar care din punct de vedere jurisdicțional erau subordonați superintendenților calvini maghiari.⁴

Pe baza acestei autonomii legislative, juridice și administrative, precum și pe baza apartenenței la o proprie Biserică populară săsească evanghelică, sașii au reușit crearea celei mai întinse rețele școlare din Transilvania, rețea care cuprindea în anul 1851 un număr 461 de școli primare (în care învățau 98,8 % din populația de vârstă școlară săsească), trei școli reale (la Sibiu, Sighișoara și Brașov), cinci gimnazii superioare (la Sibiu, Brașov, Sighișoara, Mediaș și Bistrița) și o academie de drept la Sibiu, cu trei ani de studii (înființată în anul 1844 ca institut confesional și etatizată în anul 1850)⁵.

Este de înțeles motivul pentru care maghiarii au fost încă de la început interesați să obțină aprobarea populației săsești pentru unirea Transilvaniei istorice cu Ungaria și constituirea statului maghiar independent în cadrul monarhiei dualiste Austro-Ungaria.

Situația sașilor în statul maghiar dualist

Chiar în anul imediat următor realizării compromisului dualist, Parlamentul maghiar a votat Articolul de Lege (AL) 43/1868, prin care a fost menținută vechea autonomie administrativă săsească, în afară însă de cea juridică și legislativă⁶. Practic, vechea împărțirea administrativ-teritorială, anume scaune și districte săsești, a fost menținută în continuare, prin urmare și autonomia administrativă.

Totuși, majoritatea conducătorilor sași (așa-numita grupare a „sașilor bătrâni”) au respins la început compromisul dualist și unirea Transilvaniei cu Ungaria. Au fost chiar unele voci care au propus adoptarea de către sași a aceleiași strategii pe care au folosit-o și maghiarii ardeleni în dieta din 1863 din Sibiu și pe care o foloseau după 1867 și românii ardeleni, anume boicotarea lucrărilor Parlamentului din Pesta, considerând noua formulă de organizare a Imperiului drept efemeră. Însă conducătorii mai tineri au fost convinși de contrariul, drept care au susținut atât

4 Ulrich Andreas Wien, *Siebenbürgen – Pionierregion der Religionsfreiheit. Luther, Honterus und die Wirkungen der Reformation*, Schiller Verlag Bonn – Hermannstadt 2017, p. 142-146.

5 Eduard Albert Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens. Eine physikalisch-statistisch-topographische Beschreibung dieses Landes*, vol. I, Sibiu, 1857, p.200-221.

6 Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, vol. IV, Sibiu, 1926, p.89.

necesitatea recunoașterii statului maghiar în noile frontiere, cât și participii pare a sașilor la viața politică ungară. Cele două fracțiuni politice au ajuns la o înțelegere în anul 1872, deci la abia cinci ani de la unirea *de facto* a Transilvaniei cu Ungaria. La primul Congres săsesc, întrunit la Mediaș la 5 iunie 1872, a fost acceptat compromisul dualist, cu condiția menținerii autonomiei săsești, cerându-se, totodată, modificarea restrictivei Legi a Naționalităților din anul 1868⁷.

Însă după doar patru ani, în 1876, Parlamentul maghiar a desființat, prin Articolele de Lege 12 și 33 orice autonomie pe criterii etnice în Transilvania (deci nu numai cea a sașilor, ci și cea a secuilor). *Fundus Regius – Pământul regal* a fost desființat ca teritoriu politic autonom. În locul său au fost create comitatele Sibiu, Brașov, Târnava Mare și Bistrița. *Universitatea Națiunii Săsești* a încetat să mai fie o instituție politică centrală a celor 11 jurisdicții de pe *Pământul regal*. A devenit în schimb o fundație culturală, având obligația de a administra vechile proprietăți ale sașilor de pe vechiul *Pământ regal*, însă nu doar în folosul sașilor, ci în al tuturor locuitorilor, indiferent de naționalitatea și religia acestora. Toate încercările parlamentarilor sași de a opri votarea acestor acte legislative au dat greș. AL 12/1876 a fost sancționat la 8 aprilie 1876.⁸

Tot în anul 1876 a fost emis un articol de lege care a reorganizat din temelii bazele administrației locale. Legea a instituit, ca organ administrativ inferior Guvernului (subordonat direct acestuia) așa-numitul *municipiu- törvényhatóság*. Au fost recunoscute în calitate de *municipii* 71 de comitate - *vármegye* (opt în Croația și 63 în Ungaria propriu-zisă), precum și 26 de orașe cu drept municipal – *törvényhatóságú városok* (cum au fost numite vechile „orașe libere regești”). Fiecare municipiu (așadar comitat

7 *Ibidem*, p.24-31. AL 44/1868 sau Legea Naționalităților a prevăzut că „toți cetățenii Ungariei formează chiar în conformitate cu principiile fundamentale ale Constituțiunii, din punctul de vedere politic, o națiune, națiunea ungară și indivizibilă”. Conducătorii etniilor nemaghiare din Ungaria aveau tot dreptul să considere că, prin lege, „locuitorii nemaghiari au fost considerați ca aparținând doar unor naționalități, însă ca națiune au fost considerați doar maghiarii” (Eugen Brote, *Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn. Eine politische Denkschrift*, Berlin 1895, p. 65).

8 În anul 1937, prin legea 191, art. 5, *Universitatea* a fost desființată, bunurile ei fiind împărțite între Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică. Cea dintâi a primit suma de 50,5 mil. lei, alături de suprafețele de pământ din jurul Sibiului, iar Biserica Evanghelică a primit 17,5 mil. lei, arhiva națională săsească (actualele Arhive ale Statului din Sibiu) și Școala agricolă din Mediaș (Otto Folberth, *Die Auswirkungen des Ausgleichs von 1867 auf Siebenbürgen*, în „Südostdeutsches Archiv”, 11, 1968, p. 58; Ernst Wagner, *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. II, Köln-Viena, 1981, p.242).

sau oraș cu drept municipal) constituia un teritoriu cu drept de autoadministrare, deoarece comiții supremi numiți de Guvern nu aveau decât drept de control asupra administrației locale exercitate de Comitetele municipale formate din 120-600 de membri în cazul comitatelor sau 48-400 de membri în cazul orașelor cu drept municipal. Jumătate din aceștia trebuiau aleși, pe o perioadă de șase ani, de către toți cetățenii cu drept de vot, iar cealaltă jumătate era constituită din membri de drept, așa-numiții *viriliști*, adică locuitori care plăteau cele mai mari impozite către stat.⁹

Care au fost urmările reformei administrației locale pentru sași? În primul rând, au fost menținute laolaltă teritoriile vechilor scaune și districte săsești, harta nouă a unităților administrativ-teritoriale din Transilvania rămânând practic un puzzle (astfel Ocna Sibiului, aflat înainte în comitatul Alba, a rămas în comitatul Alba, în timp ce orașul Sebeș, capitală a vechiului scaun omonim, a devenit parte a comitatului Sibiu). În al doilea rând, sașii au reușit să-și mențină majoritatea în Comitetele municipale (Adunările comitatense), deoarece ei constituiau corpul electoral cel mai numeros (în condițiile sistemului de vot censitar). În al treilea rând însă, legiuitorii maghiari au avut grijă să reducă vechile autonomii ale orașelor locuite majoritar de nemaghiari, recunoscând doar puține orașe cu drept municipal. Niciunul din orașele săsești nu a primit dreptul municipal; de acest drept beneficiind în Transilvania doar orașele Cluj și Tg. Mureș.

În aceste condiții, în toamna anului 1876, sașii au înființat, în locul vechiului for politic, *Partidul Popular Săsesc*, acesta nefiind un partid politic în sensul de azi al cuvântului, deoarece deputații aleși intrau în acel partidul maghiar parlamentar care se arăta cât mai favorabil programului lor¹⁰. În deceniile ulterioare, politica de maghiarizare forțată, susținută de autoritățile politice din Budapesta, i-a afectat pe sași în aceeași măsură ca și pe români. Deputații sași din Parlamentul maghiar au luptat, alături de reprezentanții celorlalte minorități naționale, împotriva Legilor Trefort (1879), apoi împotriva acelorora privind școlile meștri (1883), grădinițele (1891), numirea localităților (1897) și împotriva celebrei legi Appony (1907), despre care ziarul *Siebenbürgisch Deutsches*

9 August Gmeiner, *Grundzüge der Verfassungen Ungarns*, Sibiu, 1909, p. 15-17 și 88-95.

10 Ernst Wagner, *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. II, Köln-Viena, 1981, p.242.

Tageblatt scria: „Cine știe dacă asemenea legi nu constituie cumva cântețul de lebedă al șovinismului maghiar?”¹¹.

În urma acestor acte legislative, numărul școlilor primare săsești a scăzut de la 461 (câte existau în anul 1851) la doar 266 în 1895¹². După 1869, limba germană a fost înlăturată tot mai mult din Academia săsească de drept de la Sibiu, iar în anul 1887 a fost desființată cu totul¹³. Iar în ce-i privește pe ceilalți germani din Ungaria (mai ales pe șvabii din Bae nat și Bacica și pe țipserii din regiunile slovace și din Sătmar), asimilarea acestora nu a constituit o problemă majoră. În anul 1912, din cei 280.000 elevi de etnie germană din Ungaria, doar 45.000 urmau școli germane. Tot în același an, cu excepția Transilvaniei, nu exista nici o altă școală medie germană, nici un institut pedagogic german. Pătura intelectuală a acestui grup etnic din Ungaria propriu-zisă era, în cea mai mare parte, maghiarizată¹⁴. Prin urmare, atunci când statul german a protestat pe lângă Guvernul ungar împotriva politicii de maghiarizare, reprezentanții șvabilor și ai țipserilor au declarat că se bucură în statul ungar de toate drepturile culturale și politice necesare minorităților. Sașii, în schimb, dorind să atragă atenția asupra situației reale, au replicat la aceste afirmații ireale prin manifestații de masă, desfășurate în lunile aprilie-iunie 1882 în toate localitățile mari și mijlocii din sudul Ardealului¹⁵.

În același timp, publicațiilor germane li s-au intentat numeroase procese, sub învinuirea de denigrare a *patriei maghiare*. Autoritățile de stat au folosit orice prilej pentru a șicana personalitățile culturale și bisericești ale sașilor, țintă a atacurilor acestora și a publicațiilor maghiare fiind, cu precădere, episcopul Georg Daniel Teutsch (1867-1893), care a fost acuzat în anul 1888 de trădare a statului maghiar (datorită unei banale telegrame de condoleanțe trimisă cu prilejul morții împăratului german Wilhelm I). În 1895 s-a mers chiar mai departe, dorindu-se suprimarea autonomiei bisericești a sașilor ardeleni și maghiarizarea acestora prin intermediul Bisericii, prin planul de a uni parohiile evanghelice săsești cu Biserica evanghelică maghiară. Protestele Consistoriului evanghelic din

11 Fr. Teutsch, *op. cit.*, p. 172.

12 Enciclopedia Română ASTRA, vol. III, p. 891.

13 Fr. Teutsch, *op. cit.*, p. 105.

14 Karl M. Reinert, *Zur politischen Entwicklung der Deutschen in Rumänien. 1918-1928*, Innsbruck, 1993, p. 17 și 42.

15 Fr. Teutsch *op.cit.*, p. 86-91.

Sibiu au înlăturat însă acest pericol, astfel că au existat în Ungaria două Biserici luterane, cea maghiară și cea săsească, numită „evanghelică din părțile ardelenale ale Ungariei”¹⁶.

La cel de-al doilea Congres al sașilor, desfășurat în anul 1890, s-a exprimat dorința unei apropieri mai mari de Guvernul maghiar, chiar, dacă acest lucru avea ca urmare dezinteresul față de soarta celorlalți gera mani din Ungaria. Dar unii intelectuali sau opus acestei „politici săsești înguste”, considerată drept o trădare a germanismului. Constituiți într-o grupare aparte, așa-numita fracțiune a *verzilor* (spre deosebire de partida adversă, numită a *negrilor*), au militat, în același timp, și pentru o apropiere de celelalte minorități naționale, în special de cea românească.

Ruptura dintre cele două fracțiuni a ieșit cel mai bine la iveală în primăvara anului 1914, când deputatul Rudolf Brandsch a criticat în Parlamentul din Budapesta procesul de maghiarizare a șvabilor bănățeni. Purtătorul de cuvânt al celorlalți deputați sași, Wilhelm Melzer, și-a exprimat în plen dezinteresul față de această problemă, afirmând că depuștii sași sunt aleși să-i reprezinte doar pe germanii ardeleni. Totodată, lui Brandsch i s-a cerut din partea conașionalilor săi să-și depună mandatul de parlamentar. Acesta a obținut însă sprijinul alegătorilor săi¹⁷.

Primul război mondial

La începutul primului război mondial, nimeni nu-și putea închipui posibilitatea unirii Transilvaniei cu România. Cu toate că lupta națională i-a apropiat într-o anumită măsură pe conducătorii români și sași, totuși, așa cum scria episcopul Fr. Teutsch, „nu s-a ajuns la o luptă comună, deoarece interesele celor două popoare erau în mare parte diferite”¹⁸. Această deosebire de interese s-a văzut cel mai bine cu prilejul discuțiilor parlamentare asupra proiectului de lege privind introducerea scrutinului universal sau cel puțin a includerii în rândul corpului electoral a tuturor bărbaților absolvenți de patru clase primare. În timp ce deputații Partidului Național Român cereau aprobarea proiectului, deputații sași îl respingeau. La 13 februarie 1918, deputatul Rudolf Schuller își exprima îngrijorarea față de modificarea legii electorale, declarând că cel mai mare

16 *Ibidem.*, p.163-164.

17 *Ibidem.*, p.179-182; Karl Reinert, *op. cit.*, p.17-18.

18 *Ibidem.*, p.176-177.

dușman al sașilor îl reprezenta numărul lor mic. Pe baza legii electorale în vigoare la acea dată, 71% din numărul total de alegători din comitatul Târnava Mare erau sași. În cazul în care s-ar fi acordat dreptul de vot și bărbaților care frecventaseră patru ani de școală (în loc de opt, cum stipula legea aflată atunci în vigoare), numărul alegătorilor sași ar fi scăzut la 67,8%. În comitatul Sibiu, numărul ar fi scăzut de la 53,7% la 38%, iar în Bistrița de la 49,8% la 34,4%. Drept urmare, sașii s-au arătat de acord să accepte ca toți bărbații cu patru clase de școală să primească drept de vot doar cu condiția ca aceasta să fie acordat și femeilor absolvente de opt clase (știindu-se faptul că, în baza statutului bisericesc săsesc, toți copiii sași, de ambele sexe, aveau obligativitatea de a urma opt clase de școală). Chiar și la începutul lunii iulie a anului 1918, deputatul R. Schuller cerea respingerea proiectului de lege¹⁹.

Intrarea armatelor române în război a fost considerată de populația săsească drept un episod trecător, fiind influențată în acest sens și de autoritățile maghiare de stat. La începutul ofensivei armatelor române, autoritățile au făcut tot posibilul ca să sperie populația săsească, îndemnând-o, iar în unele localități chiar silind-o, să-și părăsească locuințele. Probabil ca să întărească sentimentul de panică, a fost evacuat nu doar personalul administrativ, ci chiar și mobilierul din clădirile care îl deserveau. Din cei 30.000 de locuitori ai Sibiului, au fugit mai mult de 20.000. Episcopul Fr. Teutsch caracteriza situația drept „haos generalizat”, fericindu-i pe cei înțelepți care au rămas la casele lor sau pe cei care, reușind să scape de sub supravegherea jandarmilor, au făcut cale întoarsă²⁰.

Interesantă pentru noi cei de azi este și convingerea în victoria Puterilor Centrale reflectată de ziarele săsești din Ardeal. Astfel, de exemplu, *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* a publicat editoriale optimiste până spre luna iulie 1918. Abia în numărul din 26 iulie se căuta o explicație pentru eșecul trupelor austro-ungare de pe frontul italian. Dar credința în victorie se mai putea citi și în numărul din 24 septembrie. Patru zile mai târziu însă nu mai era vorba de victorie, ci de dorința unei păci onorabile.

În ce privește luptele de pe frontul românesc, ziarele săsești au susținut armatele Puterilor Centrale și și-au exprimat bucuria cu prilejul

19 Karl Reinert, *op. cit.*, p.14-17.

20 Fr. Teutsch, *op. cit.*, p.231-242.

semnării păcii de la București din 7 mai 1918, prin care a revenit Ungariei un teritoriu de cca. 5000 km² de-a lungul Carpaților. În luna august a anului 1918, primarul Brașovului, Karl Schnell, cerea autorităților din Budapesta alipirea regiunii românești Predeal la orașul Brașov. Se poate trage ușor concluzia că pentru populația săsească alternativa unirii cu România nici nu exista. De aceea, la 29 septembrie 1918 sibiienii au participat în număr mare la serbarea populară cu ocazia aniversării a doi ani de la înfrângerea armatelor române²¹.

Evenimentele de din toamna și iarna anului 1918

Dar după 18 octombrie 1918, când deputatul român Alexandru Vaida-Voevod a dat citire în Parlamentul din Budapesta celebrei declarații a Partidului Național Român, populația de etnie germană din Transilvania și Banat a considerat necesar să-și exprime punctul de vedere. Mai întâi, la 20 octombrie la Timișoara, s-au întâlnit conducătorii șvabilor. Discuțiile s-au desfășurat doar în limba maghiară (!), iar în final s-a exprimat loialitatea față de statul maghiar.

La 29 octombrie 1918 s-a întrunit Comitetul Central lărgit al Partidului Popular Săsesc. S-a decis ca sașii să continue să sprijine cu aceeași loialitate nezdruincată statul maghiar. Totuși, declarația a dat prilej la vii dispute în rândul intelectualilor sași. În special ziaristii de la *Kronstädter Zeitung* au criticat decizia, scriind: „Noile legi cad. Sunt emise noi legi, este creată o nouă bază pentru viață. Aveți ochi buni și înțelepți, care să vadă timpul. Găsiți noi căi pentru poporul nostru! Nu ne mai pot ajuta cuvintele, nu ne mai poate ajuta nici o tradiție. Faceți din realitate sfetnicul vostru...” (numărul din 30 octombrie 1918).

În săptămânile următoare, ziarele germane din Ardeal au publicat fragmente largi din ziarele românești, în special din *Telegraful Român* de la Sibiu. Astfel, locuitorii sași au fost ținuți la curent cu dezbaterile din mediile politice românești și au aflat de decizia populației românești de a se uni cu Patria Mamă. În aceste condiții s-a înregistrat o apropiere între cele două fracțiuni (verde și neagră) ale sașilor ardeleni. În același timp, numeroși intelectuali germani, mai ales din Brașov, își exprimau neîncrederea în conducătorii lor politici: „Timpurile noi cer oameni noi. Fiecare popor care nu ține cont de această lege fundamentală va plăti. Conducătorii noștri se identifică politic aproape în totalitate cu maghiarii. Acest

21 Karl Reinert, *op. cit.*, p.24.

comportament are drept urmare faptul că sunt compromiși politic în ochii celorlalte naționalități și, în special, a românilor” (*Kronstädter Zeitung*, 19 noiembrie. 1918).

După exemplul românesc, la începutul lunii noiembrie 1918 s-au înființat mai multe Consilii Naționale locale săsești. Prin decizia Comitetului Central al Partidului Popular Săsesc din 21 noiembrie s-a înființat un Consiliu Național Central (ședința de constituire a avut loc la 26 noiembrie). În fiecare localitate săsească au fost înființate Consilii populare săsești pentru păstrarea ordinii²².

Ziarul sibian *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* a trimis la Adunarea Națională de la Alba Iulia un corespondent. Acesta a participat la o parte din lucrările Comitetului Național Român desfășurate la hotelul Hungaria, cât și la Marea Adunare din ziua de 1 Decembrie. Ziarul a relatat despre bucuria care a domnit în rândul românilor. Populația germană a putut citi atât proclamația de la Alba Iulia, cât și spicuri din cuvântărilor fruntașilor români.

Este interesantă reacția sașilor din zilele următoare. Ei au fost convinși că vina pentru dezmembrarea Ungariei revenea în totalitate guvernului maghiar și politiciii șoviniste a acestora („Timpurile noi au mărșălit și vechea Ungarie. Ea s-a prăbușit din cauza păcatelor grave pe care le-a făcut în trecut împotriva popoarelor nemaghiare”, spunea Rudolf Brandsch la 16 decembrie 1918²³). Pe de altă parte, publicațiile germane au considerat legitimă nu doar dorința poporului român, ci și întrunirea Consiliului Dirigent (acceptat ca for politic al Transilvaniei). Proclamația de la Alba Iulia a fost considerată drept o bază foarte bună pentru discuțiile cu fruntașii români.

Totodată, a existat convingerea că și sașii își pot obține vechea autonomie (desființată de unguri în 1876), pe baza aceluiași principiu wilsonian al autodeterminării popoarelor. Bazându-se pe deosebirile sociale dintre Regatul României și Ardeal, unii sași au sperat în existența viitoare a unui stat autonom transilvan în cadrul statului român (articolul „Dreptul nostru de autodeterminare” în numărul din 6 decembrie 1918 al ziarului *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*). În zilele următoare a apărut, în trei numere diferite (8, 11 și 15 decembrie) un plan de federalizare a Transilvaniei (după model elvețian). Sașii ar fi urmat să locuiască într-un *municipiu*

22 *Ibidem*, p.41.

23 *Ibidem*, p.56.

(comitat) distinct, format din mai multe enclave de pe teritoriul a patru comitate vechi, care să cuprindă opt orașe și 212 comune în 15 plăși – Bezirke (Articolele „Județul Țării sașilor” din SDT). Istoricul Karl Reinert în consideră pe autorii acestor articole drept „înaripați cu fantezie”²⁴.

La 27 decembrie regele Ferdinand al României a promulgat unirea Transilvaniei cu România. Dat fiind faptul că prerogativele Consiliului Dirigent pe teritoriul ardelean au fost menținute, Consiliul Național Săsesc i-a adresat, la 1 ianuarie 1919, un memorandum care cuprindea condițiile cerute în schimbul recunoașterii unirii. Iuliu Maniu a refuzat să discute aceste condiții, din moment ce sașii nu se declaraseră încă pentru România Mare. Lea răspuns interlocutorilor că Proclamația de la Alba Iulia este o garanție suficientă pentru populația săsească. Discuțiile cu privire la punerea ei în practică se puteau desfășura doar după declarația de unire²⁵.

În aceste condiții, la 8 ianuarie s-au întrunit la Mediaș Comitetul Central mărit al Partidului Popular Săsesc și Consiliul Național Germano-Saxon pentru Transilvania, într-o Adunare Națională Săsească. Aceasta a dat publicității actul de unire a populației săsești cu România²⁶. După salutul frățesc și urările cordiale adresate poporului român pentru „realizarea completă a idealului său național”, se afirma că „poporul sas care, timp de secole, a avut o administrație constituțională autonomă, de care a fost privat în mod ilegal și în contradicție cu asigurarile solemne și legale, așteaptă mai mult ca niciodată ca în viitor să nu fie împiedicat să-și afirme și să-și dezvolte conștiința unității sale politice și naționale (...). Pentru aceasta, el vede o garanție în hotărârile Adunării Naționale Române de la Alba Iulia, în care se spune că fiecare popor va fi condus, instruit, administrat și judecat în limba sa și de conaționali săi și va fi reprezentat în mod proporțional atât în adunările legislative cât și în guvern, că i se va garanta autonomia bisericească și școlară, pentru respectarea tuturor drepturilor naționale, politice, economice și culturale a tuturor popoarelor și, prin urmare, și al poporului sas”.

Comentând această declarație, ziarul sibian SDT scria: „Un gând și un cuvânt de despărțire, referitor la această decizie cu repercusiuni pentru destinul nostru, trebuie acordat și fostei noastre patrii, Ungaria...”

24 *Ibidem*, p.53-54.

25 Fr. Teutsch, *op. cit.*, p.261-262.

26 Textul german se găsește la Fr. Teutsch, *op. cit.*, p.262-263, iar textul românesc în *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe*, vol.III, București, 1986, p.123-124.

Nu ne-am rupt cu inimă ușoară de legătura care ne ținea de statul maghiar, dar o facem cu conștiința împăcată, fără vreun sentiment de vinoă văție. Actualii conducători ai statului (maghiar – n.tr.) nu au răspuns cu aceeași loialitate la loialitatea pe care noi am dovedit-o (...) În timp ce fiii poporului nostru luptau la granițe pentru apărarea patriei, în țară s-a răspândit un asemenea curent de intoleranță, încât popoarele nemaghiare au trebuit să se teamă pentru viitorul lor” (nr. din 10 ianuarie 1919).

Fruntașul Rudolf Brandsch scria în același ziar, la 14 ianuarie: „Bazele pe care am trăit în ultimii 800 de ani și care au determinat viața poporului nostru au fost anulate prin decizia de la Mediaș. Avem solidă intenție și voință de nezdruncinat ca de acum înainte să construim casa noastră pe alte baze. În fața poporului nostru stă de azi înainte un alt țel: patria nouă. Ne punem la dispoziția acestora cu aceeași poftă de muncă din trecut, cu aceeași bucurie și voință de a munci”. La 10 ianuarie 1919, liderii sași i-au prezentat lui Iuliu Maniu declarația de la Mediaș, cerând, totodată, începerea de discuții pentru punerea în practică a Proclamației de la Alba Iulia. Noile autorități românești ardelenene au răspuns că aceste discuții vor fi de competența Guvernului din București²⁷.

La 27 ianuarie, frunțașii sași au plecat cu un tren special la Bucuarești, pentru ca să transmită Guvernului și regelui declarația de unire. La 30 ianuarie au fost primiți în audiență de regele Ferdinand, după care au participat la o recepție dată în cinstea lor. Iată ce scria episcopul Teutsch referitor la această audiență: „Ne-a atins plăcut faptul că regele și-a exprimat cu această ocazie gândul că Transilvaniei i-ar reveni datoria de a ajuta ca România să devină un stat occidental. Dar dacă sașii compătră trecerea aceasta de acum (a Transilvaniei în statul român – n.tr.) cu celelalte, pe care le-a mai trăit țara, anume cu cea din anul 1691, când a trecut sub suzeranitate habsburgică, apoi cu cea din 1868, când s-a alipit de Ungaria dualistă, atunci ar vedea o mare deosebire. În ambele cazuri, trecerea s-a făcut pe baza unor tratate și acte legislative, care constituiau o garanție pentru o dezvoltare ulterioară; acum însă erau doar promisiuni, pe care se poate sau nu se poate construi, care se pot sau nu se pot ține. Dacă în acele cazuri viitorul era nesigur, de această dată viitorul stă cu totul în întuneric”²⁸.

27 Karl Reinert, *op. cit.*, p.64.

28 Fr. Teutsch, *op. cit.*, p.263-264.

Anii de după Unire

În primul an de după Marea Unire, sașii au militat în presa lor pentru acordarea a cât mai multor drepturi. Prima revendicare a privit repunerea în vigoare a Legii limbilor oficiale, votată cu peste 50 de ani în urmă la Dieta din Sibiu din anul 1863 (potrivit căreia erau recunoscute ca limbi oficiale în Transilvania maghiara, germana și româna). O altă cerere a avut ca obiect menținerea în post a funcționarilor sași și neînlocuirea lor cu funcționari români, din moment ce toți funcționarii sași depuseseră jurământul de credință față de statul român.

În lunile de vară, numeroși țărani sași au participat, alături de români, la războiul împotriva Ungariei bolșevice. De altfel, această participare a sașilor la război a provocat reacții adverse din partea populației săsești, reacții îndreptate împotriva conducătorilor care aprobaseră unirea cu România. Datorită faptului că au fost chemați sub arme doar români și sași, nu și maghiari, în rândurile sașilor a apărut ideea că nehmobilizarea ungarilor se datora nerecunoașterii de către aceștia a unirii cu România. Astfel, vinovați pentru mobilizarea lor erau conducătorii politici sași care au semnat *Declarația de la Mediaș*, trădând, prin aceasta, interesele sașilor. În numeroase sate au avut loc mișcări populare mai ales împotriva preoților, singurii conducători ai poporului cu care aveau contact. Motto-ul acestei mișcări, numite și „bolșevism săsesc”, a fost: „Cine i-a vândut pe sași?/ Cine i-a vândut pe sași?”²⁹. Numerele din februarie ale ziarelor săsești cuprindeau îndemnuri înflăcărâte adresate poporului ca acesta să-și respecte conducătorii, conform cu tradiția. Interesant este faptul că în aceste numere nu se scria nimic despre mișcările de revoltă care aveau loc atunci. Abia numerele din vară au descris pe larg evenimentele petrecute (când acestea reprezentau deja istorie), considerând că populația săsească din Ardeal nu mai cunoscuse niciodată o criză interioară de asemenea amploare (nr. din 23 august 1919, al SDT).

În cursul anului 1919, conducătorii politici ai sașilor ardeleni au urmărit cu viu interes tratativele de pace de la Paris. Este de remarcat faptul că au părăsit cu totul „politica săsească îngustă”, militând pentru încorporarea întregului Banat la România, datorită, în primul rând, încrederii mai mari pe care o aveau într-o stăpânire românească decât într-una sârbească. Apoi mai exista interesul de a uni între granițele noi ale

29 Karl Reinert, *op. cit.*, p.70.

României un număr cât mai mare de germani. S-au purtat discuții cu reprezentanții celorlalte grupări de germani din România Mare (cu cei din Bucovina, Basarabia și Dobrogea). Chiar și Biserica Evanghelică săsească i-a reunit pe toți luteranii germani din România, astfel că pe lângă cele 10 cercuri bisericești (echivalente protopopiatelor) au mai fost adăugate următoarele cercuri: Banat, Basarabia, Muntenia și Dobrogea și Bucovina.³⁰

La 6 septembrie 1919 reprezentanții întregii minorități germane din România s-au întâlnit la o consfătuire la Timișoara, cu scopul de a pregăti un program unic de participare la viața politică românească. Iar la 6 noiembrie s-a întrunit la Sighișoara cel de-al patrulea Congres al partidului Popular Săsesc. Se repeta declarația de salutare a creării statului român unit, făurindu-se un program politic alcătuit din 20 de puncte, printre care: aplicarea practică a promisiunilor Proclamației de la Alba Iulia; crearea, pe cât se poate, a noilor județe pe criteriu etnic; descentralizare administrativă, politică, financiară și juridică pe județe; menținerea dreptului ca fiecare comună și plasă să aibă funcționari aleși de populație și nu numiți de autoritățile centrale (iar minoritățile să fie proporțional reprezentate); permisiunea, bazată pe Proclamația de la Alba Iulia, ca să se poată folosi limba germană la toate nivelele de administrație, justiție și armată; obligația cunoașterii limbii germane de către funcționarii din zonele locuite și de germani; autonomia bisericească; promulgarea unei legislații sociale la nivel occidental; acordarea libertății presei, a întrunirilor; folosirea topografiei germane alături de cea românească (în administrație, poștă, căi ferate).

Pe baza acestui program, sașii au participat după Marea Unire, alături de ceilalți germani din noua Românie, la alegerile parlamentare.

Privind retrospectiv epoca de după Marea Unire, istoricul german Karl Reinert scria: „Cred că, în ciuda tuturor greutăților care au existat în noua patrie în primul deceniu de la Unire, germanii din România au avut totuși un viitor și s-au adaptat noilor realități. Dacă influențele național-socialiste ale lui Hitler, care au dus în final la cel de-al doilea război mondial, nu ar fi pus stăpânire și pe noua Patrie, (...) atunci sașii ardeleni ar fi avut posibilitatea de a continua istoria lor veche de 800 de

30 Ulrich A. Wien, Karl W. Schwarz (ed.), *Die Kirchenordnungen der Evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen (1807-1997)*, Böhlau Verlag Köln Weimar Wien 2005, p. 256-259; Ulrich A. Wien, *Resonanz und Widerspruch. Von der siebenbürgischen Diaspora-Volkskirche zur Diaspora in Rumänien*, Martin Luter Verlag Erlangen 2014, p. 72-78.

ani”³¹. Iar istoricul Ernst Wagner, luând în considerare și evoluția din epoca dictaturii comuniste, afirma: „Am constatat că după anul 1944, România a avut mai multă înțelegere față de germani decât celelalte state est-europene. Aceasta ar fi concluzia unei comparații orizontale între diversele state. Germanii din România fac însă o comparație verticală, luând ca unitate de reper, pentru descrierea situației din prezent, trecutul. Și o asemenea comparație este mai dezavantajoasă pentru România”³².

Într-adevăr, după cum arată numeroase articole de presă din perioada interbelică, sașii au tins să ia trecutul drept reper pentru descrierea situației lor. Din această perspectivă, unirea cu România nu a constituit altceva decât o continuare a unui proces istoric început încă din timpul domniei lui Iosif II, așa cum scria și intelectualul sas Fritz Theil: „Noi sașii am fost părtași de-a lungul întregilor secole, în care nu se vorbea de apărarea minorităților, de toate drepturile unei minorități etnice; pe când astăzi ne vedem răpite aceste drepturi, în ciuda tratatelor internaționale. Marea decădere de la situația unei comunități populare aproape suverană, la cea a unei minorități aproape tolerate din ziua de azi, nu a început totuși din anul 1918. Ea își are originea în epoca revoluției franceze, în epoca lui Iosif II, care a încercat mutarea ideilor Occidentului în teritoriile noastre esteuropene”³³. Deoarece reformele iozefine au avut caracter efemer, unii sași au tins să considere în același fel și reformele ulterioare (adică cele întreprinse de autoritățile maghiare). Unirea cu România, datorită caracterului ei aproape revoluționar pe care l-a avut în ochii locuitorilor neromâni din Ardeal, i-a convins însă pe mulți, după mai multe luni de speranțe, că nu mai era cale de întoarcere. Rămânea doar acomodarea la noile realități (ale unei alte patrii și ale unei noi vieți politice cu reguli neînțelese) și menținerea vie a tradițiilor moștenite de la înaintași. Apelul adresat poporului său de mai sus citatul intelectual sas, Fritz Theil, este sugestiv în acest sens: *Munciiți și nu disperați!*

31 *Ibidem*, p.296.

32 Ernst Wagner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen. Ein Überblick*, ed.VI, Innsbruck, 1990, p.89-90.

33 În articolul «Munciiți și nu disperați» semnat de Fritz Theil în publicația *SDT*, numărul din 8 aprilie 1928.